# FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT SIEGBERT ALBER

föredraget den 6 juni 2000 *

## I — Inledning

1. Förevarande begäran om förhandsavgörande rör frågan huruvida EG-fördragets bestämmelser om den inre marknaden — särskilt artiklarna 3 c och 3 g, 3a, 5, 7a andra stycket, 102a och 103.3 och 103.4 [1] — utgör hinder för den franska lagstiftningen om fasta bokpriser. Domstolen har redan vid upprepade tillfällen uttalat sig om det franska systemet med fasta bokpriser [2] — även om det är sant att dessa domar härrör från tiden innan den inre marknaden förverkligades den 1 januari 1993 — och fastställt att på gemenskapsrättens dåvarande stadium var medlemsstaterna enligt artikel 5 andra stycket i förening med artiklarna 3 f i fördraget och 85 och 86 i EG-fördraget (nu artiklarna 81 EG och 82 EG) inte förbjudna att utfärda lagregler enligt vilka detaljhandelspriset på böcker skulle fastställas av förläggaren eller av bokimportören och åläggas varje detaljhandlare, på det villkoret att fördragets övriga särskilda bestämmelser skulle iakttas i dessa lagregler, särskilt bestämmelserna om fri rörlighet för varor. Den hänskjutande domstolen, Cour d'appel de Grenoble, står i sitt förfarande inför frågan huruvida den juridiska situationen därefter har ändrats, till följd av att bestämmelser om den inre marknaden har införts i EG-fördraget.

## II — Den nationella lagstiftningen

2. I artikel 1 i den franska lagen nr 81-766 av den 10 augusti 1981 [3] föreskrivs bland annat att varje förläggare eller bokimportör är skyldig att fastställa ett försäljningspris för de böcker som denne ger ut eller importerar. Detaljhandlarna skall tillämpa ett effektivt försäljningspris på mellan 95 procent och 100 procent av det pris som förläggaren eller bokimportören har fastställt. Om importen gäller böcker som givits ut i Frankrike skall det försäljningspris som fastställs av importören inte vara lägre än det pris som fastställs av förläggaren. Sistnämnda bestämmelse är dock numera, enligt lag nr 85-500 av den 13 maj 1985 och lag nr 93-1420 av den 31 december 1993, vilka har antagits med anledning av domstolens rättspraxis, inte tillämplig på böcker som importeras från en annan stat som är medlem av Europeiska gemenskapen, förutom i fall då

* Originalspråk: tyska.

1 — Artikel 3 c och 3 g har inte ändrats. Övriga omnämnda artiklar motsvarar numera, till följd av ändringarna genom Amsterdamfördraget och konsolidering, artiklarna 4, 10, 14.2, 98 och 99.3 och 99.4.

2 — Se härvid dom av den 10 januari 1985 i mål 229/83, Leclerc m.fl. (REG 1985, s. I-1; svensk specialutgåva, volym 8, s. 1), av den 11 juli 1985 i mål 299/83, Leclerc m.fl. (REG 1985, s. 2515), av den 10 juli 1986 i mål 95/84, Darras och Tostain (REG 1986, s. 2253), och av den 14 juli 1988 i mål 254/87, Syndicat des libraires de Normandie (REG 1988, s. 4457).

3 — *JORF* av den 11 augusti 1981.

importen endast syftar till att kringgå det fastställda priset för boken i fråga.

## III — De faktiska omständigheterna

3. Bolaget Echirolles Distribution SA (nedan kallad sökanden) driver rörelse under firman "Centre Leclerc". Sökanden hade i strid med artikel 1 fjärde stycket i lagen av den 10 augusti 1981 salufört böcker till ett mer än 5 procent lägre pris än det som hade fastställts av förläggaren eller importören, varför sökanden förpliktades att utge skadestånd till bokhandlaren Patrick Corbet, till "Association du Dauphiné pour le maintien et l'application de la loi du 10 août 1981 sur le prix unique du livre", till "Association des libraires de bandes dessinées" och till "Union des libraires de France" (nedan kallade svarandena). [4]

4. Sökanden överklagade denna dom till den hänskjutande domstolen. Sökanden har i skälen till sitt överklagande bland annat gjort gällande att lagen, som tidigare var förenlig med gemenskapsrätten, inte längre kan anses vara förenlig med gemenskapsrätten sedan EG-fördragets bestämmelser om den inre marknaden har trätt i kraft.

4 — Dom av Tribunal de commerce de Grenoble av den 12 december 1997.

5. Den hänskjutande domstolen har i sin begäran om förhandsavgörande bland annat anfört att i Frankrike gäller fasta bokpriser både för privatkonsumenter och näringsidkare och att de fasta bokpriserna är tillämpliga utan åtskillnad på både skönlitteratur och facklitteratur. Den hänskjutande domstolen har preciserat att denna lagstiftning fördyrar kostnaderna för de företag och personer, exempelvis jurister, läkare och arkitekter, för vilka information genom böcker är nödvändig och viktig. Den hänskjutande domstolen konstaterar att detta system leder till att organiserade eller enskilda bokhandlare inte kan låta vinster som uppkommer till följd av högre produktivitet, gemensamma inköp, bättre administration av handelsverksamheten eller ens på grund av kvaliteten av deras tjänster avspeglas i detaljhandelspriset. Enligt den hänskjutande domstolen inverkar systemet med fasta bokpriser, där priset fastställs av en person som inte är part i avtalet, på marknadens fria funktion. Domstolen har tillagt att genom detta system har Frankrike gjort bokmarknaden till en zon utan konkurrens.

6. Den hänskjutande domstolen har i sin begäran om förhandsavgörande utgått från principen att den omtvistade lagen inte strider mot artikel 85 i fördraget, eftersom det inte är fråga om ett fast pris som är resultatet av en överenskommelse mellan näringsidkare. Den hänskjutande domstolen har anmärkt att EG-domstolen endast har ansett att artiklarna 30 och 36 i EG-fördraget (nu artiklarna 28 EG och 30 EG), vilka eventuellt berörs, har åsidosatts i fall då den omtvistade lagen reglerar gränsöverskridande situationer, vilket dock inte är fallet här. Den hänskjutande domstolen antar att det är av detta skäl som domstolen, liksom Europeiska gemenskapernas kommission, mot bakgrund av fördragets

bestämmelser, inte har ingripit mot innehållet i lagen, i dess lydelse innan bestämmelserna om den inre marknaden trädde i kraft.

7. Den hänskjutande domstolen har gjort gällande att EG-domstolen (ännu) inte uttryckligen har uttalat sig i frågan huruvida så även är fallet sedan den inre marknaden skapades. Den hänskjutande domstolen utgår från principen att den inre marknaden skall anses som en fusion av nationella marknader till en enda marknad och anser också att bestämmelserna om den inre marknaden även kan inverka på rent nationella system när det gäller att bestämma bokpriser. Enligt den nationella domstolen kan man inte inskränka sig till att jämställa den inre marknaden med ett område med fri rörlighet för varor; man kan även se den som en enda marknad vars funktionella regler är bindande för såväl staterna som för enskilda.

8. Den hänskjutande domstolen har härav dragit slutsatsen att svaret på frågan huruvida den omtvistade lagen är förenlig med gemenskapsrätten, i dess nuvarande lydelse, beror på huruvida rättsläget har ändrats genom att bestämmelserna om den inre marknaden har trätt i kraft. Domstolen anser också att den inte kan invänta en uttrycklig ändring i gemenskapsrätten vad avser bokpriser, eftersom den är skyldig att avgöra målet inom en rimlig tidsfrist.

## IV — Tolkningsfrågan

9. Den nationella domstolen har därför ställt följande tolkningsfråga till domstolen:

"Är den franska lagstiftningen, enligt vilken förläggare är skyldiga att ålägga bokhandlarna ett fast pris för återförsäljning av böcker, oavsett vilket innehåll böckerna har och i förhållande till såväl konsumenter som dem som förvärvar böckerna i yrkesmässigt syfte, förenlig med den inre marknaden som inrättades den 1 januari 1993 och särskilt med artiklarna 3 c och 3 g, 3a, 5, 7a andra stycket, 102a samt 103.3 och 103.4 i Fördraget om upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen, ändrad genom Europeiska enhetsakten och Fördraget om Europeiska unionen?"

## V — Parternas argument

10. Sökanden i målet vid den nationella domstolen (nedan kallad sökanden) hävdar att det franska systemet med fasta bokpriser har skapat en zon utan konkurrens och att det därför strider mot principen med en marknad som kännetecknas av samverkan mellan utbud och efterfrågan. Sökanden gör gällande att den franska lagstiftaren genom att införa systemet med fasta bokpriser önskade skydda konstnärligt och litterärt skapande, men att han därmed har underlåtit att beakta att detta system är generellt och även omfattar tekniska

böcker, där ett sådant skydd inte är nödvändigt. Sökanden konstaterar att även om det inte kan förnekas att boken ingår i kulturarvet, är den samtidigt förenad med ekonomiska inslag, vilket bland annat framgår av att systemet med fasta bokpriser i Frankrike har gjort att bokpriserna allmänt har stigit.

11. Sökanden har anmärkt att även om domstolen hittills, i sina avgöranden rörande det franska systemet med fasta bokpriser, har ansett att principen att förläggaren fastställer priset är förenlig med gemenskapsrätten, har domstolen hela tiden uttryckligen betonat att dess avgörande rör gemenskapsrätten i dess dåvarande lydelse, det vill säga vid en tidpunkt då begreppet den inre marknaden ännu inte ingick som en del i EG-fördraget. Enligt sökanden kan bestämmelserna om den inre marknaden ha gjort att de franska bestämmelserna i fråga inte längre är förenliga med berörda bestämmelser i fördraget.

12. Sökanden gör vidare gällande att de franska bestämmelserna om fastställande av bokpriser även strider mot artikel 30 i fördraget, eftersom de även är tillämpliga när en medborgare i en annan medlemsstat köper böcker i Frankrike, genom att denne måste betala det pris som den franska förläggaren har fastställt, vilket utgör ett hinder för den fria rörligheten för varor.

13. Den österrikiska och den franska regeringen har inledningsvis hävdat att tolkningsfrågan inte kan upptas till sakprövning som den nu är formulerad, eftersom den skulle leda till att domstolen prövar huruvida en nationell bestämmelse är förenlig med gemenskapsrätten. De har föreslagit att frågan skall omformuleras för det fall att domstolen anser att det ändå vore av nytta att besvara den. Den österrikiska regeringen anser att det är än mer nödvändigt att omformulera frågan då den rör bestämmelser i gemenskapsrätten vars tolkning inte kan få någon inverkan i målet vid den nationella domstolen, eftersom de inte är direkt tillämpliga, varför parterna inte kan åberopa dem. Kommissionen har å sin sida hävdat att tolkningsfrågan skall uppfattas så, att den i huvudsak rör artikel 85 i fördraget jämförd med ovannämnda bestämmelser. Enligt kommissionen är det dock inte nödvändigt att undersöka artiklarna 30 och 36 i fördraget, eftersom den hänskjutande domstolen har utgått från principen att dessa inte utgör hinder för tillämpning av de franska bestämmelserna.

14. Svarandena i målet vid den nationella domstolen, den franska regeringen, den grekiska regeringen, den österrikiska regeringen och den norska regeringen samt kommissionen har hänvisat till domstolens rättspraxis rörande det franska systemet med fasta bokpriser och anser i huvudsak att de bestämmelser som har införts genom Europeiska enhetsakten och Fördraget om Europeiska unionen inte kan anses ha medfört en ändring av aktuell rättspraxis. De har gjort gällande att begreppet den inre marknaden inte är helt nytt. Enligt deras mening innebär inte den enda omständigheten att detta begrepp framdeles ingår i den positiva rätten att de principer som domstolen har tillämpat innan detta begrepp infördes måste omprövas. De har anmärkt att det avgörande vid bedöm-

ningen av huruvida gemenskapsrätten utgör hinder för tillämpning av nationella system med fasta bokpriser är huruvida det på gemenskapsnivå har införts konkurrenspolitiska åtgärder som rör rent nationella system eller rent nationell praxis avseende fasta bokpriser. De konstaterar emellertid att för närvarande förekommer inga sådana konkurrenspolitiska åtgärder på gemenskapsnivå.

15. Den franska regeringen och den norska regeringen har för övrigt anmärkt att Fördraget om Europeiska unionen har medfört viktiga förändringar på kulturområdet. De har därför gjort gällande att gemenskapen, bland annat inom ramen för artikel 128 i EG-fördraget (nu artikel 151 EG i ändrad lydelse), har adekvat rättsligt stöd för gemenskapsåtgärder. Den franska regeringen anser att eftersom gemenskapen enligt artikel 128.4 i fördraget skall beakta de kulturella aspekterna då den handlar enligt andra bestämmelser i detta fördrag, innebär detta att de franska bestämmelserna om fasta bokpriser inte strider mot gemenskapsrätten.

## VI — Diskussion

### 1. *Upptagande till sakprövning*

16. Den hänskjutande domstolen har formulerat sin fråga till domstolen som en fråga huruvida en nationell lagstiftning är förenlig med gemenskapsrätten. Domstolen kan dock i ett förfarande för förhandsavgörande i enlighet med artikel 177 första stycket i EG-fördraget (nu artikel 234 första stycket EG) endast ta upp frågor rörande gemenskapsrättens tolkning och giltighet. Domstolen har inom ramen för detta förfarande inte behörighet att pröva bestämmelser i nationell rätt. Det är de nationella domstolarna själva som skall pröva denna fråga med beaktande av förhandsavgörandet.

17. Det framgår emellertid av begäran om förhandsavgörande att den hänskjutande domstolen i första hand har ställt sin fråga för att få reda på om fördragets bestämmelser om den inre marknaden skall tolkas så, att en medlemsstat kan anta eller bibehålla bestämmelser om fasta bokpriser. Den hänskjutande domstolen har således bett domstolen att ge den kriterier för tolkningen av de tillämpliga bestämmelserna, så att den själv kan avgöra om de nationella bestämmelser som är av relevans för dess avgörande är förenliga med gemenskapsrätten. Tolkningsfrågan kan enligt denna tolkning och omformulerad på detta sätt upptas till sakprövning.

18. Den österrikiska regeringen anser vidare att tolkningsfrågan saknar betydelse för målet i den nationella domstolen. Denna regering anser att eftersom ingen av parterna i målet vid den nationella domstolen kan åberopa bestämmelserna i

fråga och eftersom den hänskjutande domstolen inte är skyldig att lämna nationella bestämmelser som strider däremot utan beaktande, skall begäran om förhandsavgörande avvisas på grund av att den saknar betydelse för målet i den nationella domstolen.

19. Det skall emellertid härvid erinras om att det enligt domstolens fasta rättspraxis uteslutande ankommer på den hänskjutande domstolen, vid vilken tvisten anhängiggjorts, att bedöma vilken relevans de frågor som har ställts har för tvistens lösning. Detta framgår av artikel 177 i fördraget, vilken har lagt grunden för ett nära samarbete mellan nationella domstolar och EG-domstolen. Domstolen är följaktligen i princip skyldig att meddela ett förhandsavgörande när de frågor som ställts av den nationella domstolen avser tolkningen av en gemenskapsrättslig bestämmelse. En begäran från en nationell domstol kan bara avvisas då det är uppenbart att den begärda tolkningen av gemenskapsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller föremålet för tvisten i målet vid den nationella domstolen, det vill säga när frågan inte är objektivt nödvändig. Så är exempelvis fallet när EG-domstolen, om den skulle besvara tolkningsfrågan, därigenom skulle uttala sig om allmänna eller hypotetiska frågor.

20. Även om man kan fråga sig om de bestämmelser som den hänskjutande domstolen hänvisar till verkligen kan vara tillämpliga i det mål som denna har att pröva, finns det ett uppenbart samband mellan bestämmelserna om den inre marknaden och den nationella lagen om fasta bokpriser. I förevarande fall är det inte fråga om allmänna eller hypotetiska frågor. Frågan huruvida gemenskapsrätten verkligen utgör hinder för att tillämpa den franska lagen är en fråga som ingår i sakprövningen. Begäran om förhandsavgörande kan därför upptas till sakprövning.

2. *Motivering*

21. Enligt ordalydelsen i artikel 5 i fördraget skall medlemsstaterna vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att de skyldigheter fullgörs som följer av fördraget och avstå från varje åtgärd som kan äventyra att fördragets mål uppnås. Man kan fråga sig om denna bestämmelse har självständiga verkningar eller om den, på grund av att den är alltför allmän, endast kan ha tvingande verkningar i samverkan med andra bestämmelser i fördraget. Det går förvisso att tänka sig fall där det inte är nödvändigt att hänföra sig till andra delar av gemenskapsrätten på grund av att skyldigheterna följer redan av skyldigheten att vara lojal gentemot gemenskapen. Detta gäller än mer för skyldigheten att avstå från att vidta åtgärder som kan äventyra fördragets mål. Dessa mål måste dock vara tillräckligt precisa. Så är helt klart inte fallet med det mycket vida begreppet den inre marknaden.

a) Artiklarna 3, 3a och 7a i fördraget

22. Domstolen måste göra en tolkning av artiklarna 3, 3a och 7a i fördraget för att kunna besvara tolkningsfrågan rörande införandet av begreppet den inre marknaden och dess innehåll. I förevarande fall är det därför nödvändigt att bestämma innehållet i detta begrepp. Det är härvid lämpligt att först erinra om begreppets historiska och juridiska kontext.

23. Det ursprungliga EEG-fördraget innehöll, i likhet med fördraget i dess nuvarande lydelse, uttrycket gemensam marknad utan att, som nu är fallet, tala om den inre marknaden. Detta begrepp infördes i det dåvarande EEG-fördraget genom ingressen och artikel 13 i Europeiska enhetsakten av den 28 februari 1986. Europeiska enhetsakten har ålagt gemenskapen att genomföra den inre marknaden och föreskriver i detta syfte ett antal andra ändringar. Fördraget om Europeiska unionen, som trädde i kraft den 1 januari 1993, har bekräftat att genomförandet av den inre marknaden syftar till närmare integrering — genom att bokstavligen skapa ett område utan inre gränser — och att detta mål återkommer som ett av Europeiska unionens mål (artikel B första stycket första strecksatsen i fördraget om Europeiska unionen).[5] Målet med att införa den inre marknaden var att undanröja de hinder som finns mellan medlemsstaterna, så att de inre nationella marknaderna kan fusioneras i syfte att skapa ett enda ekonomiskt område. På detta sätt har de viktigaste delarna som är nödvändiga för att skapa en gemensam marknad, som gemenskapen redan har ålagts att skapa enligt artikel 2 i EG-fördraget (nu artikel 2 EG i ändrad lydelse), preciserats vad avser deras innehåll.

24. Begreppet den inre marknaden är därför fast knutet till begreppet gemensam marknad, som är dess ursprung. Enligt domstolens fasta rättspraxis[6] rörande det ursprungliga fördraget är ett av gemenskapens mål att skapa en gemensam marknad. Domstolen beskriver denna marknad som ett ekonomiskt område med en struktur som liknar den inre marknadens struktur. Syftet med att införa den gemensamma marknaden är att undanröja alla hinder för handeln mellan medlemsstaterna i syfte att fusionera de nationella marknaderna till en enda marknad med villkor som i så hög grad som möjligt liknar villkoren på en verklig inre marknad.

25. I förevarande fall är den avgörande frågan huruvida målet att införa en inre marknad är ett mål i fördraget som endast kan medföra verkningar i samverkan med andra bestämmelser i fördraget, som bestämmelserna om fri rörlighet för varor (artikel 30 och följande i EG-fördraget) eller bestämmelserna om konkurrens (artikel 85 och följande i fördraget), eller om det här är fråga om en självständig bestämmelse som medför självständiga rättsliga skyldigheter, utan att medlemsstaterna för

5 — Nu artikel 2 första stycket första strecksatsen EU i ändrad lydelse.

6 — Se bland annat dom av den 9 februari 1982 i mål 270/80, Polydor och RSO (REG 1982, s. 329; svensk specialutgåva, volym 6, s. 309) punkterna 16—18, och av den 17 maj 1994 i mål C-41/93, Frankrike mot kommissionen (REG 1994, s. I-1829; svensk specialutgåva, volym 15, s. 129), punkt 19, med kompletterande hänvisningar.

den skull måste vidta andra åtgärder för att detta mål skall kunna uppnås. Om det endast är fråga om ett mål i fördraget är det således fråga om en framtida uppgift, och det är nödvändigt att anta lämpliga bestämmelser för att målet skall kunna uppnås. Detta betyder å andra sidan att i gemenskapsrättens nuvarande stadium skall ifrågavarande bestämmelser om den inre marknaden inte läsas separat utan i kombination med de bestämmelser i fördraget som preciserar målet i fråga, och det är endast under dessa förutsättningar som bestämmelserna i fråga kan medföra tvingande verkningar och skyldigheter.

26. Bestämmelsernas ordalydelse talar för en tolkning som innebär att begreppet den inre marknaden, i likhet med begreppet gemensam marknad, skall anses som ett mål i fördraget som måste preciseras genom motsvarande bestämmelser i fördraget.

27. Enligt ordalydelsen i artiklarna 3 och 3a i fördraget skall medlemsstaternas och gemenskapens verksamhet, på de villkor och enligt den tidsplan som anges i fördraget, föra en ekonomisk politik som baseras på den inre marknaden och som bedrivs enligt principen om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens. Domstolen har härvid i sin dom i målet Alsthom Atlantique [7] ansett att "[u]pprättandet av en ordning som säkerställer att konkurrensen inom den gemensamma marknaden inte snedvrids [, vilket föreskrivs i artikel 3 f i EEG-fördraget [8],] är ett mål som närmare beskrivs i flera andra bestämmelser om konkurrensregler". Bland dessa bestämmelser återfinns bland annat artikel 85 i EG-fördraget, vilken förbjuder avtal mellan företag och samordnade förfaranden som kan påverka handeln mellan medlemsstater och som har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen inom den gemensamma marknaden.

28. Enligt domstolens rättspraxis anges i artikel 3 i fördraget "vilka mål gemenskapen skall uppnå i sin verksamhet. Där anges den gemensamma marknadens allmänna principer som skall tillämpas i förening med de kapitel i fördraget som är avsedda att omsätta dessa principer i praktiken." [9] Artikel 3 f i EEG-fördraget [10] ingår som ett uttryck för de generella principerna rörande den gemensamma marknaden, vilka tillämpas i kombination med de olika kapitel i fördraget som syftar till att genomföra dessa principer.

29. Det är förvisso sant att artikel 7a andra stycket i fördraget definierar den inre marknaden som ett område utan inre gränser, där fri rörlighet för varor, personer, tjänster och kapital säkerställs. Artikeln innehåller emellertid det uttryckliga tillägget "i enlighet med bestämmelserna i detta fördrag". Detta innebär att begreppet

7 — Dom av den 24 januari 1991 i mål C-339/89 (REG 1991, s. I-107; svensk specialutgåva, volym 11, s. 1).

8 — Nu artikel 3 g EG.

9 — Se bland annat dom av den 4 juli 1998 i mål C-341/95, Bettati (REG 1998, s. I-4355), punkt 75, med kompletterande hänvisningar.

10 — Se fotnot 8.

den inre marknaden på grund av innehållet i artikel 7a ingår i den positiva rätten, men att begreppet endast kan få bindande juridiska verkningar genom att det genomförs med hjälp av andra bestämmelser i fördraget. Detta konstaterande följer redan av att uttrycket "säkerställs" används, eftersom det inte påstås att det "råder" fri rörlighet på detta område. Uttrycket "säkerställs" talar redan konceptuellt för att särskilda kompletterande åtgärder måste vidtas.

30. Enligt ordalydelsen i artikel 7a första stycket i fördraget skall gemenskapen besluta om åtgärder i syfte att gradvis upprätta den inre marknaden under tiden fram till och med den 31 december 1992. Att ett visst slutdatum har fastställts medför emellertid inte några automatiska rättsverkningar. [11] Redan av detta skäl kan medlemsstaterna inte åläggas skyldigheter som går utöver vad som följer av fördragets mål.

31. Jag vill även hänvisa till domstolens dom i målet Wijsenbeek. [12] Nämnda mål rör visserligen fri rörlighet för personer som — innan Schengen-avtalet hade integrerats i gemenskapsrätten eller unionens rättssystem — gjort gällande en rätt att passera avtalsparternas gränser mot varandra utan att behöva underkasta sig kontroller, som en följd av den inre marknaden. Domstolen ansåg härvid i punkt 40 att "[artikel 7 a inte kan] tolkas så, att denna skyldighet uppkommer automatiskt, om rådet inte... har antagit några bestämmelser om att medlemsstaterna skall avskaffa personkontroller vid gemenskapens inre gränser". Eftersom den inre marknaden således inte i sig kan anses ha skapat rättigheter som unionsmedborgarna direkt kan göra gällande, kan den inte heller utgöra grund för att anse att det har uppkommit skyldigheter med direkt effekt för medlemsstaterna.

32. Domstolen har på samma sätt, i målet Frankrike mot kommissionen, [13] konstaterat att den inre marknaden skall upprättas genom åtgärder som beslutas av gemenskapen i enlighet med denna artikel och övriga där angivna bestämmelser. Domstolen har även i sitt yttrande 1/91 [14] uttryckligen betecknat innehållet i artiklarna 2, 8a (nu artikel 18 EG i ändrad lydelse) och 102a i EG-fördraget som mål och förklarat att frihandel och konkurrens utgör lämpliga medel för att uppnå dessa mål.

33. I de domar som domstolen hittills har meddelat rörande det franska systemet med fasta bokpriser bekräftas också detta resonemang. Efter ett antal avgöranden rörande nämnda lagstiftning har de delar som stred mot gemenskapsrätten, och särskilt mot artikel 30 i EEG-fördraget, ändrats. I dessa domar har domstolen prövat reglerna i fråga, bland annat med beaktande av

11 — Se förklaringen rörande artikel 7a, vilken ingår som bilaga till den slutgiltiga versionen av Europeiska enhetsakten.

12 — Dom av den 21 september 1999 i mål C-378/97 (REG 1999, s. I-6207).

13 — Se ovan fotnot 6.

14 — Yttrande av den 14 december 1991 (REG 1991, s. I-6079; svensk specialutgåva, volym 11, s. 533), punkt 50.

artikel 3 f i EEG-fördraget [15] och andra bestämmelser i fördraget. I samtliga dessa mål har domstolen kommit till slutsatsen att den omtvistade lagstiftningen rörande fasta bokpriser i den senast tillämpliga versionen inte stred mot gemenskapsrätten. Domstolen har uttryckligen anmärkt att i dessa fall är varken artikel 7 i EEG-fördraget eller någon annan bestämmelse eller annan princip i gemenskapsrätten tillämplig på ojämlik behandling enligt regler om att förläggaren eller importören av en bok är skyldig att fastställa ett pris för detaljhandeln. Som ovan har angivits förändrar omständigheten att begreppet "den inre marknaden" har införts inte denna analys.

34. Mot denna bakgrund anser jag att bestämmelserna om den inre marknaden, det vill säga artiklarna 3, 3a och 7a andra stycket i fördraget endast ger uttryck för mål i fördraget som kan uppnås genom åtgärder som vidtas av gemenskapen och medlemsstaterna eller genom bestämmelser i fördraget som är tillämpliga på området, och jag anser att förevarande bestämmelser endast är direkt tillämpliga i kombination med dessa bestämmelser.

b) Artiklarna 5 och 85 i fördraget

35. Jag vill anmärka att i förevarande fall finns det inga uppgifter om avtal eller samordnade förfaranden, vilka är förbjudna enligt artikel 85 i fördraget, mellan förläggare och detaljister i syfte att fastställa priser för detaljhandeln. Jag kommer därför endast att behandla artiklarna 5 och 85 i fördraget översiktligt.

36. Domstolen preciserade i sin första dom rörande det franska systemet med fasta bokpriser — domen i det ovannämnda målet Leclerc m.fl. [16] — att lagstiftningens syfte inte är att tvinga förläggare och detaljhandlare att ingå avtal eller tvinga dem till andra beteenden av det slag som anges i artikel 85.1 i fördraget, utan att kräva av förläggarna eller importörerna att de ensidigt fastställer detaljhandelspriserna i enlighet med en lagstadgad skyldighet. Det är därför domstolen har ställt sig frågan "huruvida en nationell lagstiftning — som gör sådant enligt artikel 85.1 förbjudet beteende från företags sida meningslöst, genom att förläggare eller bokimportörer ges ansvaret att fritt fastställa bindande priser i detaljhandelsledet — skadar den ändamålsenliga verkan av artikel 85 och således strider mot artikel 5 andra stycket i fördraget". [17]

37. Vid denna tidpunkt fanns det — liksom i dag — ingen konkurrenspolitik inom gemenskapen som rörde rent nationella system eller nationell praxis inom bokbranschen, och som medlemsstaterna var skyldiga att följa enligt sin plikt att avstå från varje åtgärd som kan äventyra att fördragets mål uppnås. Domstolen ansåg därför att

15 — Se fotnot 8.

16 — Dom av den 10 januari 1985 (ovan fotnot 2), punkt 15.
17 — Ibidem.

medlemsstaternas skyldigheter enligt artikel 5 i förening med artiklarna 3 f,[18] och 85 i fördraget inte är tillräckligt preciserade för att medlemsstaterna skall kunna förbjudas att utfärda lagregler angående priskonkurrens vad gäller detaljhandelspriset av böcker.

38. Enligt domstolens fasta rättspraxis[19] ålägger artikel 85 i förening med artikel 5 i fördraget emellertid medlemsstaterna att inte vidta eller upprätthålla åtgärder, inte ens i form av lag eller annan författning, som kan förta den ändamålsenliga verkan av konkurrensregler som är tillämpliga på företag. Enligt rättspraxis är detta fallet när en medlemsstat antingen ålägger eller främjar ingåendet av avtal om konkurrensbegränsande samverkan som strider mot artikel 85 eller förstärker deras verkningar, eller berövar de egna bestämmelserna deras statliga karaktär genom att överlåta ansvaret att fatta beslut om åtgärder på det ekonomiska området på privata aktörer.

39. Det är sant att den franska lagstiftningen om fasta bokpriser överlämnar åt förläggarna att fastställa vilket pris som detaljisterna kan ta ut från sina kunder vad avser böcker och att denna lagstiftning inverkar på beslut av ekonomisk art. Som jag redan har anfört ovan är det inget i begäran om förhandsavgörande eller yttrandena som tyder på att det förekommit avtal eller samordnade förfaranden mellan förläggare och detaljister vad gäller vilka priser som har fastställts. Det finns således inga tecken på ett orsakssamband mellan lagreglerna och de berörda företagens beteenden som gör att artikel 85.1 skulle vara tillämplig.

40. Artikel 5 andra stycket i förening med artiklarna 3 g och 85 i fördraget utgör inget hinder för en nationell lagstiftning som ålägger förläggaren att fastställa detaljhandelspriset för böcker, eftersom det inte finns ett tillräckligt klart samband mellan den statliga åtgärden och de ekonomiska beslut som slutligen fattas.

c) Konkurrenspolitiken

41. Inte heller denna punkt kräver någon djuplodande behandling, eftersom det inte finns någon konkurrenspolitik inom gemenskapen som rör rent nationella system för fastställande av bokpriser, och som medlemsstaterna är skyldiga att följa enligt sin plikt att avstå från varje åtgärd som kan äventyra att fördragets mål uppnås. Jag vill härvid även hänvisa till artikel 128.4 i fördraget, enligt vilken gemenskapen skall beakta de kulturella aspekterna inom ramen för sin verksamhet, vilket således inbegriper det sätt på vilket gemenskapen handlar på konkurrensområdet.

18 — Se fotnot 8.

19 — Dom av den 17 november 1993 i mål C-2/91, Meng (REG 1993, s. I-5751; svensk specialutgåva, volym 14, s. 407), i mål C-245/91, Ohra Schadeverzekeringen (REG 1993, s. I-5851) och i mål C-185/91, Reiff (REG 1993, s. I-5801; svensk specialutgåva, volym 14, s. 407).

42. Sedan domen i det ovannämnda målet Leclerc m.fl. [20] meddelades har kommissionen vid tre tillfällen vänt sig mot olika medlemsstater vad avser deras lagstiftningar om fasta bokpriser. [21] I vart och ett av de tre fallen har kommissionen prövat huruvida de olika systemen med fasta bokpriser har gränsöverskridande verkningar och ansett att bestämmelserna i fråga hindrar både import och export av böcker och att de således hindrar handeln inom gemenskapen.

43. I förevarande fall finns det inget i begäran om förhandsavgörande eller yttrandena som gör att man med rimlig sannolikhet kan dra slutsatsen att det franska systemet har betydande inverkan på handeln inom gemenskapen.

44. Domstolen har i sin fasta rättspraxis ansett att en konkurrensbegränsande samverkan som berör en medlemsstats hela territorium genom själva sin karaktär har till resultat att förstärka avskärmningen av marknaderna på nationell nivå och följaktligen hindrar den ekonomiska växelverkan som eftersträvas i fördraget. [22] För att ett avtal mellan företag skall anses kunna inverka på "handeln mellan medlemsstater krävs att det med tillräcklig grad av sannolikhet, på grundval av rättsliga eller faktiska omständigheter, kan förutses att avtalet i fråga direkt eller indirekt, faktiskt eller potentiellt kan inverka på handelsförhållandena mellan medlemsstater, så att det kan komma att hindra förverkligandet av de mål som ställts upp om en gemensam marknad mellan staterna". [23]

45. I princip är svaret på frågan huruvida villkoren för att artikel 85.1 i fördraget skall vara tillämplig är uppfyllda avhängigt av komplexa ekonomiska bedömningar som den nationella domstolen måste göra, i förekommande fall med hjälp av kriterier som har fastställts i domstolens rättspraxis.

46. I förevarande fall kan det emellertid antas att de franska bestämmelserna om fasta bokpriser generellt sett inte kan tänkas påverka handeln mellan medlemsstaterna i den mening som avses i artikel 85.1 i fördraget. Denna slutsats följer också indirekt av omständigheten att böcker som har författats på ett visst språk sällan är föremål för en omfattande handel över gränserna. Följaktligen utgör reglerna om fasta bokpriser inte ett åsidosättande av medlemsstaternas skyldighet att avstå från varje åtgärd som kan äventyra att fördragets mål uppnås, särskilt som gemenskapen saknar en konkurrenspolitik på området.

20 — Dom av den 10 januari 1985 (ovan fotnot 2).

21 — Det rör sig om besluten rörande den brittiska Net Book Agreement, de nederländska Handelsreglement och Reiber/KvB, samt målen Sammelrevers och Einzelreverse rörande Tyskland respektive Österrike.

22 — Dom av den 18 juni 1998 i mål C-35/96, kommissionen mot Italien (REG 1998, s. I-3851), punkt 48, med kompletterande hänvisningar.

23 — Se exempelvis dom av den 21 januari 1999 i de förenade målen C-215/96 och C-216/96, Bagnasco m.fl. (REG 1999, s. I-135), punkt 47 med kompletterande hänvisningar.

d) Den ekonomiska politiken och "principen om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens" — Artiklarna 3a, 102a, 103.3 och 103.4 i fördraget

47. Principen om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens återfinns i artiklarna 3a.1 och 3a.2, 102a och 105.1 i EG-fördraget (nu artikel 105.1 EG), och denna princip är knuten till bestämmelserna om ekonomisk och monetär politik. Det förefaller således som om Fördraget om Europeiska unionen, genom vilket dessa bestämmelser infördes i fördraget, snarast sätter in denna princip i sammanhanget gemenskapens ekonomiska och monetära politik än som något som definierar innehållet i begreppet den inre marknaden. Enligt ordalydelsen i artikel 102a skall medlemsstaterna föra sin ekonomiska politik så att de "bidrar till att förverkliga gemenskapens mål, såsom dessa definieras i artikel 2". Medlemsstaterna och gemenskapen skall handla i överensstämmelse med principen om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens, som främjar effektiv resursfördelning och i enlighet med principerna i artikel 3a.

48. Begreppet ekonomisk politik i artikel 102a ges ingen närmare definition i själva fördraget. De utkast som rådet har utarbetat i enlighet med artikel 103.2, avseende allmänna riktlinjer för medlemsstaternas och gemenskapens ekonomiska politik, innehåller även mikroekonomiska element i syfte att reglera vissa marknader. Rådets rekommendation 97/479/EG av den 7 juli 1997 om allmänna riktlinjer för medlemsstaternas och gemenskapens ekonomiska politik [24] innehåller således i kapitel 5 förslag till åtgärder för att åstadkomma bättre fungerande varu- och tjänstemarknader. Enligt kapitel 5 är det för att säkerställa och främja EG:s konkurrenskraft, sysselsättning och levnadsstandard i en värld med fri handel och ständiga tekniska förändringar viktigt att medlemsstaterna och gemenskapen, i enlighet med de allmänna riktlinjerna för medlemsstaternas och gemenskapens ekonomiska politik, intensifierar sina ansträngningar när det gäller att modernisera sina varu-, tjänste- och arbetsmarknader. Som en del i strategin att främja tillväxt och sysselsättning, och samtidigt uppnå prisstabilitet, är det enligt rekommendationen viktigt att varu- och tjänstemarknadernas funktion förbättras, att konkurrensen stimuleras, att innovation och nyskapande främjas och att en effektiv prissättning säkerställs.

49. System för att fastställa priser av det slag som det är fråga om här innehåller element som inte strider mot ett optimalt resursutnyttjande. Gemenskapsbestämmelserna hänvisar härvid endast till fördragets mål och medlemsstaternas eller gemenskapens politik, och medför inte klara och tillräckligt bestämda skyldigheter för medlemsstaterna vad avser hur de skall bete sig. I enlighet med de mål som anges i artiklarna 2 och 3 i fördraget är det tvärtom fråga om principer som isolerat sett inte har tvingande rättsverkningar, utan som skall

24 — EGT L 209, s. 12.

ställas mot andra gemenskapsbestämmelser som preciserar principernas innehåll.

50. I enlighet med domstolens rättspraxis kan medlemsstaterna endast åläggas skyldigheter genom bestämmelser i gemenskapsrätten som har formulerats tillräckligt bestämt, precist och klart. Så är dock inte fallet med principen om en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens eller gemenskapens ekonomiska politik.

51. Svaret på den hänskjutande domstolens fråga blir således att i gemenskapsrättens nuvarande stadium utgör de bestämmelser i fördraget som den har omnämnt inget hinder för tillämpning av de franska bestämmelserna om fasta bokpriser.

## VII — Rättegångskostnader

52. De kostnader som har förorsakats den franska, den grekiska, den österrikiska och den norska regeringen samt Europeiska gemenskapernas kommission, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

## VIII — Förslag till avgörande

53. Av ovan anförda skäl föreslår jag följande svar på tolkningsfrågan:

Artikel 5 andra stycket (nu artikel 10 andra stycket EG), jämförd med artikel 3 c och 3 g (nu artikel 3 c och 3 g EG i ändrad lydelse), och artikel 85 i EG-fördraget (nu artikel 81 EG) samt artiklarna 3a (nu artikel 4 EG), 7a andra stycket (nu

artikel 14.2 EG i ändrad lydelse), 102a och 103.3 och 103.4 i EG-fördraget (nu artiklarna 98 EG, 99.3 EG och 99.4 EG) skall tolkas så, att medlemsstaterna i gemenskapsrättens nuvarande stadium inte är förhindrade att införa en lagstiftning enligt vilken förläggaren eller importören skall fastställa detaljhandelspriset för böcker och enligt vilken samtliga detaljister är bundna av detta pris, under förutsättning att denna lagstiftning överensstämmer med övriga särskilda bestämmelser i EG-fördraget.